Eva Farfánová Barriosová

SYNOVÉ BOHA SLUNCE

Vzestup a pád říše Inků

VYŠEHRAD

Synové boha Slunce

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Eva Farfánová Barriosová
Synové boha Slunce – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Eva Farfánová Barriosová

SYNOVÉ BOHA SLUNCE

Vzestup a pád říše Inků

VYŠEHRAD

Děkujeme cestovní kanceláři Delfín travel
za podporu vydání knihy.

Poleťte s námi do Peru
www.dovolenaproseniory.cz

Kniha vychází s podporou
Velvyslanectví Peruánské republiky v Praze

El libro se publica con el apoyo
de la Embajada del Perú en Praga

Obsah

Úvodem 11
Předmluva 13

Historický vývoj Peru 17
Prameny pro studium incké civilizace 27
Civilizace a zeměpisné prostředí v Andách 39
Prehistorie údolí Cuzka 59

Historie Inků 69
Manco Capac a mýty o původu Inků 69
Další mytičtí inkové 80
Historičtí inkové 93
Pád Tahuantinsuyu 107
Příčiny pádu 113

Tahuantinsuyu – říše čtyř částí 119

Organizace incké společnosti 137
Inka a incká elita 142
Šlechta 156
Hatun runa 162
Yanaconas a piňas 166
Acllas 169

Ekonomika 175
Reciprocita 184
Mita 186
Minka 188
Ayni 189
Obchod 191
Zemědělství 196
Chov dobytka 203

Incké cesty 211

Architektura 227

Urbanismus – incká města 245
Cuzco 250
Machu Picchu 272
Pisac 284

Náboženství, rituály a obřady 293

Smrt 319
Lidské oběti 329

Právo 339
Trestní právo 342
Tresty 347

Věda a řemesla 353
Matematika 354
Písmo 359
Quipu 360
Tocapu 367
Astronomie, kalendář a měření času 367
Lékařství 381
Těžba a zpracování kovů 392

Keramika 400
Tkalcovství 403

Literatura, hudba a tanec 409

Mapy 421
Slovníček 423
Poznámka 427
Bibliografie 428
Kroniky 433
Rejstřík jmenný 435

Úvodem

Velvyslanectví Peru v České republice s potěšením uvádí knihu „Synové boha Slunce. Vzestup a pád říše Inků“, jejíž autorkou je vynikající badatelka, paní Eva Farfánová, vystudovaná archeoložka. Předkládané dílo, čítající 448 stran, čtenáře detailně seznamuje s říší Inků, od jejího vzniku až po příchod španělských dobyvatelů.

Při psaní své knihy autorka čerpala z vyprávění ze 16. a 17. století, včetně ilustrovaného díla Huamana Pomy de Ayala, předního kronikáře pocházejícího z Peru. Mezi příčiny, které usnadnily dobytí Incké říše, Eva Farfánová uvádí nemoci zavlečené sem Španěly, smrt Inky Huayna Cápaka a válku mezi jeho syny Atahualpou a Huáscarem o vládu nad oblastí Tahuantinsuyo. Zároveň zde působil i strach, který vyvolávaly v původních obyvatelích palné zbraně arkebuzy a cválající koně, přičemž koně i s jezdcem pokládali místní obyvatelé za jednu jedinou bytost.

Velvyslanectví Peru považuje toto dílo za cenný souhrn informací, umožňující lépe poznat různé aspekty týkající se společenského, politického, ekonomického, kulturního, uměleckého, náboženského a administrativního uspořádání, práva, dopravního inženýrství, zemědělských technologií a chovatelství v říši Inků.

Liliana De Olarte de Torres-Muga, Ph.D.
velvyslankyně

Předmluva

Poměrně hodně Čechů již navštívilo Peru, avšak když se mluví o historii této země, pro nás tak vzdálené a velmi často i exotické, mnozí vědí jen o civilizaci Inků nebo o záhadných obrazcích na poušti vytvořených lidem kultury Nazca. Ale staří Nazkové, ani o skoro tisíc let pozdější Inkové, nejsou jedinými dávnými peruánskými národy, které dosáhly vysokého kulturního rozvoje. Civilizace sahá několik tisíc let do minulosti. Již tři tisíce let před naším letopočtem počíná v Caralu, prvním organizovaném státě nejenom v Peru, nýbrž na celém americkém kontinentě, následují známé civilizace Chavín, Mochica, Nazca, Huari, Chimú, Lambayeque a vyvrcholením celého tohoto vývoje, který trval více než čtyři tisíce let, je právě civilizace Inků.

Tato kniha je věnovaná této civilizaci, jejím skromným začátkům, obdivuhodnému kulturnímu rozkvětu, kterého tento národ dosáhl během méně než sta let trvání své říše, i jeho úpadku a nečekanému zániku po invazi evropských dobrodruhů. Při psaní každé kapitoly jsem čerpala nejen ze svých znalostí incké kultury, ale i z děl nejdůležitějších autorů, kteří se zabývali inckou problematikou především v posledních dvou desetiletích.

I když se jedná o odbornou knihu, přála bych si, aby se dostala do povědomí a rozšířila znalosti o této úžasné kultuře i mezi širší čtenářskou veřejností. Proto neuvádím v textu bibliografické poznámky; jsem si totiž vědoma, že jejich množství běžného čtenáře

může spíše odrazovat. V závěru knihy uvádím poměrně širokou bibliografii ve španělštině a angličtině, zahrnující i několik titulů v češtině, jež by měla pomoci prohloubit případným zájemcům jejich znalosti určitého tématu. Myslím, že těm několika odborníkům na inckou kulturu v naší republice tento nedostatek nebude příliš vadit, protože každý z nich určitě ví, jak a kde si informace najít.

Chtěla bych nakonec poděkovat ing. Karlu Kulhavému za rady ohledně kapitol o architektuře a urbanismu a Mgr. Jakubu Rozsypalovi ze Štefánikovy hvězdárny za připomínky ke kapitole o incké astronomii.

SEGVNDA EDAD DE INCAS

VARI RVNA

HISTORICKÝ VÝVOJ PERU

Peru je nádherná země na západním pobřeží Jižní Ameriky. Má úžasnou, místy dosud panenskou přírodu. Suchou poušť, táhnoucí se v délce skoro tři tisíce kilometrů podél velké části pobřeží, rozbrázděnou krátkými řekami, z nichž jenom některé mají vodu po většinu měsíců roku. Vysoké Andy, dosahující výšky skoro sedmi tisíc metrů; mnohé vrcholky jsou pokryty věčným sněhem a ledem, který v paprscích tisíciletého boha Slunce září jako královská koruna posázená diamanty. Pohoří je rozbrázděné horskými údolími, příhodnými pro lidská sídliště. Rozlehlý amazonský prales, protkaný stovkami velkých řek a tisíci, snad i miliony, malých potůčků, jako blýskavými stříbrnými stuhami a nitkami.

Tato země se však může pyšnit nejen krásnou přírodou plnou kontrastů, ale i tisíciletou historií. Jen málo zemí na této planetě má tak dlouhou a úžasnou minulost a jen málo zemí dalo zbytku světa tolik užitečných plodin, bez kterých bychom si náš život už vůbec nedovedli představit.

První vyspělá civilizace starých Peruánců začala tři tisíce let před naším letopočtem, když lidé žijící v údolí Supe, sto osmdesát kilometrů na sever od dnešního hlavního města Limy, založili první organizovaný stát na americkém kontinentě, jehož centrem bylo posvátné město Caral, město pyramid. Ano, i v Peru jsou pyramidy. Ty v Caralu jsou dokonce o několik století starší než ty egyptské. Je mezi nimi však jeden velký rozdíl. Ty peruánské jsou

postavené z menších kamenů spojených maltou nebo *adobes*, cihel sušených na slunci, a přesto jsou jejich rozměry úctyhodné. Délka jejich stran dosahuje i několika set metrů. Jejich vrcholek nekončil špičkou, nýbrž plošinou, kde se nacházely chrámy a oltáře pro obřady a rituály k uctívání mnoha bohů. Dávní Peruánci stavěli tyto pyramidy po celé zemi až do příchodu Španělů, to znamená po více než čtyři tisíce let.

Základem obživy těchto lidí byl hojný rybolov a sběr mořských plodů ve studených vodách Tichého oceánu a samozřejmě vyspělé zemědělství. Již tehdy pěstovali mnoho plodin, z nichž nejdůležitější byla kukuřice a bavlna.

Caral ale nebyla jediná civilizace. Současně s ní i po ní se nepřetržitě rozvíjelo po celém území země, na pobřežní poušti i v horách (v deštném pralese žádná vyspělá civilizace nikdy nevznikla) mnoho národů, které dosáhly v různých historických epochách rozličného stupně rozvoje.

Kolem roku 1500 př. n. l. se upevňuje postavení řemeslníků a „odborníků", kteří se věnovali jen úkolům spojeným s náboženstvím. Politické, ekonomické a intelektuální důsledky jejich práce, stejně jako rostoucí rozdíly mezi společenskými vrstavami, umožnily, že proces urbanismu byl úzce spojen s teokratickými vládními mechanismy. Velké monumentální komplexy se začínají stavět i ve střední části říčních údolí a v horách.

Výsledkem předchozího vývoje trvajícího dva tisíce let byl takzvaný fenomén Chavín. Stavba hlavního centra v lokalitě Chavín de Huántar v severní části peruánských And, podle něhož byla pojmenována nejen kultura, ale i celé období, začala asi v roce 900 př. n. l. Tvoří ho několik pyramidových staveb s podzemními chodbami, kruhová zapuštěná nádvoří obklopená menšími budovami, brány a terasy v rozličných úrovních propojené monumentálními kamennými schodišti. Tyto chrámy byly sídlem hrůzostrašných bohů, kteří v sobě obsáhli charakteristické znaky kočkovité šelmy, dravého ptáka a hada.

Toto náboženství se začalo rozšiřovat i do jiných krajů. Vznikla zde silná teokratická organizace, jež zahrnovala kraje na pobřeží, v horách i ve vysokém pralese kolem řeky Maraňon. Největšího rozší-

ření dosáhl Chavín mezi lety 400 až 200 př. n. l., ale pak náhle mizí. Na pobřeží jeho vliv dosahoval od dnešního Lambayeque na severu až po Iku na jihu a v horách od Pacopampy až po Ayacucho. Náboženství bylo pravděpodobně rozšiřováno obchodníky, kteří přinášeli do různých krajů hlavně textilie, jejichž vzory pomáhaly při prosazování nových náboženských myšlenek a přesvědčování nových adeptů. V krajích vzdálených od Chavínu se však stále udržovala místní náboženství, s nimiž se nově nastolený kult prolínal. Výsledkem pak byla rozličnost, nejednotnost v náboženství, ekonomice i ve společenské a politické organizaci.

Kolem roku 200 př. n. l. začíná nebývalý rozkvět regionálních kultur a řemesel, které ze sebe setřásly mysticismus Chavínu a začaly vlastní regionální rozvoj s využitím stále dokonalejší techniky. Dalším výrazným rysem jsou hluboké sociální rozdíly. Lidé nižších vrstev jsou nuceni zúčastnit se stavby zavodňovacích systémů, zahrnujících ne jedno údolí, ale hned několik. Rozvíjejí se řemesla a vzniká třída řemeslníků vydržovaných státním aparátem. Zemědělství bylo již plně rozvinuté. Pěstovaly se všechny plodiny, které jsou obvyklé i dnes, s výjimkou caiguy (*Cyclanthera pedata*) a guanábany (*Annona muricata*). Nejhojnější byla kukuřice a různé druhy dýní. Více než devadesát procent proteinů živočišného původu pocházelo z lam, alpak a morčat, méně se požívali tuleni, ryby a mořské plody. V důsledku dostatku potravy se zvyšuje populace. Současně se objevuje organizace vojenského typu, jejímž úkolem je udržovat obyvatelstvo pod kontrolou a rozšiřovat kmenové území, protože je třeba stále více obdělávané půdy jak pro výživu rostoucí populace, tak i pro stále větší potřeby státního aparátu.

Tento permanentní válečný stav zostřuje rozdíly ve společenské hierarchii. Nyní je vládcem především bojovník a pak teprve nejvyšší kněz. Během tohoto období se obě tyto funkce soustřeďovaly v jedné osobě.

Jedna z nejslavnějších a archeologicky nejznámějších civilizací tohoto období je kultura Mochica, která se rozvíjela na severním pobřeží Peru. Mochikové vytvořili několik malých, ale velmi dobře organizovaných států řízených vládci, kteří v sobě koncentrovali

jak politickou a vojenskou moc, tak i nejdůležitější úlohy během náboženských obřadů.

Proslulá je překrásná malovaná a figurativní keramika, která nám ukazuje mochický lid i jeho vládce při různých aktivitách: jak loví, bojují, tančí, uctívají své bohy a kopulují. Vynikají stateční bojovníci i poražení zajatci. Objevují se i různá zvířata a zemědělské plodiny, ale i božstva a představy o posmrtném životě. Hrnčíři nám také zanechali vypodobení nemocí, kterými lidé trpěli: vymodelovali slepce, chromé lidi i mrzáky s amputovanýma nohama a pažemi, i nemocné leishmaniózou, chorobou podobnou lepře, způsobenou štípnutím jistého druhu komára. Nechybí ani zobrazení lidí, kteří byli zmrzačeni za trest nebo jako oběť bohům a přišli o nos nebo rty.

Další známou kulturou tohoto období je kultura Nazca. Přestože se obě civilizace, Mochica a Nazca, rozvíjely na vyprahlém pobřeží a vzdálenost mezi nimi není v peruánských podmínkách příliš velká, jsou tak odlišné, že je mnohdy těžké uvěřit, že se rozvíjely současně.

Jedním z nejznámějších prvků této kultury je její nejen překrásná, ale i kvalitní a umělecky dokonalá keramika. Na rozdíl od Mochiků si Nazkové nepotrpěli na modelování. To se vyskytuje poměrně zřídka. Zdejší hrnčíři užívali širokou škálu barev, které přímo zářily na světlém, skoro bílém podkladě. Na jedné nádobě použili až jedenáct různých barev; byla to hlavně bílá, oranžová, červená, rumělka, nachová, hnědá, šedá a černá. Malíř zobrazoval rostliny a zvířata, jež dobře znal: psy, lamy, jaguáry, ryby a velryby, pavouky, raky a mnoho druhů ptáků, především kondory, mořské orly, pelikány a papoušky. Rostliny a plody však zobrazil dost symbolicky.

Často se objevuje pravděpodobně i hlavní božstvo Nazků. Je to antropomorfní bytost s rysy kočkovité šelmy, ptáka nebo ryby. Objevují se také bojovníci s oštěpem či kopím v ruce, nebo celé bojové scény.

Nejznámějším aspektem kultury Nazca jsou geoglyfy známé od roku 1926. Jedná se o linky vytvořené na poušti, dlouhé až padesát kilometrů, jejichž šířka dosahuje až třiceti metrů; trojúhelníky nebo lichoběžníky dlouhé mezi dvěma sty a pěti sty metry a široké od třiceti do padesáti metrů. Třetí skupinu tvoří několik desítek

ohromných obrazců zvířat. Je zde zobrazeno osmnáct různých druhů ptáků, nejznámější z nich je kolibřík; vyniká i osmdesát metrů dlouhá opice, čtyřicet šest metrů dlouhý pavouk, kočkovitá šelma, velryba nebo dvě stě metrů dlouhý ještěr. Několik obrazců znázorňuje pouštní rostliny a květy.

Mnoho lidí psalo o těchto obrazcích, ale pro historickou analýzu lze z toho využít jen nemnoho. Jedná se o fantastické, někdy až nesmyslné teorie snažící se vysvětlit jejich vznik a význam. Dost populární mezi senzacechtivými čtenáři jsou teorie o jejich mimozemském původu. Pravdou ale je, že zatím se těmito geoglyfy vážně zabývalo jen poměrně málo seriózních vědců.

Před několika lety archeolog Johann Reinhard přednesl svou hypotézu, která se zakládá na etnografických výzkumech prováděných na různých místech Peru. Tvrdí, že linie byly spojené s kultem vody a plodnosti, jenž byl zase spjat s horami. Lidé v Andách dosud věří, že bohové sídlící v nitru hor kontrolují všechny meteorologické fenomény. Život Nazků závisel na vodě, a proto byly důležité obřady a rituály, jež ji měly zajistit. Linie pak byly posvátné stezky spojující místa, kde se tyto rituály konaly; trojúhelníky a čtyřúhelníky představovaly symbolická spojení mezi místy rituálů a vodními prameny. Zobrazená zvířata pravděpodobně představovala bohy různých rodinných skupin. Všechna mají vztah k moři a vodě. Mořští ptáci jako pelikáni nebo plameňáci si obstarávají obživu přímo v moři, pavouk je stále mnoha lidmi považován za znamení, že bude pršet; opice a ještěr pocházejí z oblasti pralesa, kde hodně prší. Stejně tak různé rostliny a květy se i dnes používají při slavnostních obřadech, při nichž lidé žádají bohy o déšť.

Tato teorie je zatím nejuznávanější, protože vychází z víry, pověr a rituálů, jež přežívají na mnoha místech země až do dneška. I přesto ale tyto linky a obrazce zůstávají jednou z největších hádanek peruánské prehistorie a výzvou pro příští generace vědců.

◆ ◆ ◆ Značný význam pro celý pozdější vývoj měla kultura Huari, jež historicky spadá do takzvaného Středního horizontu, zvaného také Horizont Huari, mezi lety 500 až 900 našeho letopočtu. Tato civilizace vznikla v horách středního Peru, v kraji Ayacucha.

Jejím základem byla kultura Huarpa, která byla silně ovlivněna posledními fázemi pobřežní kultury Nazca a kulturou Tiahuanako, která se rozvíjela na Altiplánu, vysoké plošině kolem jezera Titicaca. Díky všem těmto vlivům se Huarpa změnila ve Huari. Tento lid přijal mnoho kulturních a náboženských prvků z Tiahuanaka, především ale hlavního boha, takzvaného Boha se žezly. Hlavním městem se stalo Huari, podle něhož kultura dostala své jméno. Bylo nejenom administrativním a řemeslnickým centrem, ale i vojenským střediskem, kde byla plánována vojenská tažení nejen do okolních krajů a odkud vycházela mocná vojska, doprovázená mnoha kněžími, dobýt nová území pro svého boha a získat důležité zdroje bohatství. Kulturní, architektonické i náboženské charakteristiky se tak rozšířily skoro po celém území Peru. Nebyla to tedy mírumilovná difuze uskutečňovaná obchodníky, nýbrž se jednalo o vojenskou invazi doprovázenou náboženskou propagandou. Vytvořil se tak první státní útvar s charakteristikami impéria.

Tento proces samozřejmě zahrnoval změny v sociální a politické organizaci podmaněných území. V každém dobytém kraji byl nastolen kult Boha s žezly, byly postaveny cesty, zavodňovací kanály a vodní nádrže, velké sýpky a sklady zemědělských plodin a různých produktů. A nejen to. Byla vybudována i města, pevnosti, vysoké hradby na obranu hranic a jiné objekty, odkud se vojensky kontrolovalo dobyté území. Ceremoniálních staveb však existovalo poměrně málo.

Když mluvíme o Huari, mluvíme o první archeologicky doložené říši v Andách. Poprvé v peruánské historii byly ekologicky rozdílné kraje sjednoceny a ovládány z jednoho centra. Lid Huari totiž rozšířil svou nadvládu nad zemí rozkládající se od oceánu až k amazonskému pralesu a skoro po celé délce peruánských And.

Přibližně od počátku 7. století začínají být zjevné ekonomické, sociální a politické změny, jež jsou doprovázeny i změnami v technologii a v umění. Rozšířil se nový urbanistický plán, a i když to archeologicky nemůžeme dokázat, určitě došlo také k přeměně vojenské organizace. Poprvé byly skoro všechny andské národy přinuceny přijmout víru a rituály spojené s bohy, jež jim byly úplně cizí. Toho mohl dosáhnout jenom mocný a dobře organizovaný stát, v němž

existovalo rozvinuté centralizované plánování vycházející z hlavního města do administrativních center v dobytých krajích.

Udržet pod kontrolou tak velkou říši v tak obtížných zeměpisných podmínkách by bylo nemožné bez dobré a kvalitní silniční sítě. V této době nebyly silnice v andské oblasti ničím novým. V říši Huari se jednalo o dobře naplánovaný systém, který se stále rozšiřoval s dobýváním dalších nových území. Jak poznamenal již v první polovině 20. století Američan P. Kosok, silnice ve starém Peru nebyly projevem ekonomických potřeb, nýbrž projevem státní moci a moci vládnoucích skupin.

Kolem roku 900 byla většina měst Huari opuštěna. Zatím neví-me proč; archeologové nenašli žádné stopy násilného zničení ani přírodní katastrofy. Nemůžeme ale vyloučit, že jednou z příčin mohlo být klima. Vědci našli indicie, že na konci období Huari byly na celém severním pobřeží silné deště, což naznačuje intenzivní přítomnost jevu zvaného El Niño. Jeho důsledkem jsou silné deště a záplavy v severní poušti a dlouhá sucha s katastrofálními důsledky ve středních a jižních krajích peruánských And.

Důsledky úpadku této říše byly patrné v celé oblasti Centrálních And. Na severu nastala jakási renesance a rozkvět starých kulturních center. Na jihu naopak pobřeží utrpělo hluboký úpadek jak ekonomický, tak i kulturní. V horách byly důsledky mnohem dramatičtější. Všechna města byla opuštěna a obyvatelstvo se rozptýlilo do malých vesniček. Tato situace přetrvala až do doby Inků o několik století později.

◆ ◆ ◆ Vidíme tedy, že prehistorický vývoj této země je značně dlouhý, trval několik tisíciletí a je zřejmé, že civilizace Inků je jeho přirozeným a logickým pokračováním. Jedná se přibližně o tři století, od roku 1200 až do roku 1533. To je doba trvání incké kultury. Nejznámější jsou však poslední desetiletí její existence, přesněji posledních devadesát pět let, od roku 1438 do 1533, což je doba rozkvětu slavné Incké říše. Je to završení vývoje, který trval mnoho tisíc let.

CAPITVLO DELOS IDOLOS

VACA·BILLCA·IVICAP

PRAMENY PRO STUDIUM INCKÉ CIVILIZACE

Prameny, které nám umožňují studovat tuto historickou etapu, jsou hojné. Kromě archeologických, etnografických a lingvistických informací máme k dispozici i další důležité zdroje. Jsou to kroniky ze 16. a 17. století. První z nich sepsali Španělé, kteří přišli do země s dobyvatelem Franciskem Pizarrem v roce 1532. Tito autoři vytvořili „historii Inků" na základě vyprávění lidí, kteří přežili španělskou konkvistu a zapsali je s pomocí tlumočníků. V následujících letech se k těmto kronikářům přidali další, mestického či indiánského původu.

Nejstarší zpráva o Peru je známá pod jménem Sámano-Xerez a pochází z roku 1528. Její autorství bylo přisuzováno Francisku de Xerezovi, členovi druhé Pizarrovy výpravy do Peru, který o několik let později napsal známou kroniku o dobytí této země. Dnes se však za autora považuje kormidelník lodi Bartolomé Ruiz, první mořeplavec, jenž se plavil peruánským mořem. Popisuje severní pobřeží země a první setkání s jeho obyvateli. Líčí také setkání s vorem indiánských obchodníků, který Španělé zajali a zmocnili se drahocenného zboží.

Svědci událostí v Cajamarce, vstupu Španělů do inckého Cuzka a hlavních událostí za vlády Franciska Pizarra sestavili různé kroniky, z nichž se však většina dočkala vydání teprve ve 20. století. Mezi texty, které byly vydané hned po dobytí Peru, patří i dopis

napsaný v roce 1533 Hernandem Pizarrem, Franciskovým bratrem, soudním auditorům na Santo Domingu během jeho cesty do Španělska. Vylíčil v něm podrobnosti dobytí Incké říše, vyzdvihl statečnost a spravedlnost svého bratra a popsal obyvatele And. Tento dopis se ztratil, ale naštěstí ho už dříve Gonzálo Fernández de Oviedo opsal a zahrnul do svého díla *Historia general y natural de las Indias*.

Jen o několik měsíců později, v polovině roku 1534, vyšla v Seville další kniha o Peru. Byla to *Verdadera relación de la conquista del Perú y provincia del Cuzco llamada la Nueva Castilla* (Pravdivá zpráva o dobytí Peru a provincie Cuzka zvané Nová Kastilie), jejímž autorem byl Francisco de Xerez, sekretář a písař Franciska Pizarra, který se zúčastnil událostí v Cajamarce. Součástí tohoto díla je také zpráva sepsaná Miguelem de Estete o cestě Hernanda Pizarra z Cajamarky do Pachacamaku, důležitého chrámu na středním pobřeží, a do Jaujy, města ve středních Andách.

Obě tato díla byla počátkem dějepisectví o Peru. Brzy po svém vydání byla přeložena do různých jazyků a zpopularizovala dobytí říše Inků skoro v celé Evropě 16. století.

Ve čtyřicátých letech téhož století se objevují kronikáři snažící se zaznamenat historii této země před příchodem Evropanů. Jedním z nejvýznačnějších byl Pedro Cieza de León. Můžeme ho označit za vojáka, geografa, kronikáře konkvisty i následujících civilních válek mezi španělskými dobyvateli. O jeho životě nevíme mnoho. Do Peru přišel asi v roce 1548, to znamená asi patnáct let po smrti inky Atahualpy, a zůstal až do roku 1550. Předtím se jako voják zúčastnil různých vojenských tažení v dnešní Kolumbii a byl svědkem založení několika měst.

Pozoroval a zajímal se o vše, co viděl, a vše si také zapisoval. Popisoval nejen zemi a rostliny, ale i zvyky a obyčeje obyvatel a hlavní události jejich historie. V Peru mu dokonce místokrál La Gasca poskytl mnoho dokumentů, které mu usnadnily práci.

V roce 1549 odjel na Altipláno, do kraje kolem jezera Titicaca, kde zaznamenal dějiny tamních národů, popsal jejich stavby a města i zeměpisné prostředí oblasti. Na cestě zpátky, o rok později, se zastavil v Cuzku, kde vyslechl přežívající potomky královských rodů, kteří uchovávali z generace na generaci historii inckých

vládců. Vyslechl i poslední *amautas*, učence, a *quipucamayocs*, vykladače uzlových záznamů, od kterých se dověděl o pověrách, náboženství, zvycích i hospodářství zaniklé říše. Neméně důležitá byla i jeho vlastní pozorování a rozhovory se Španěly, kteří se přímo zúčastnili konkvisty.

Po návratu do Španělska vydal v roce 1553 svá díla *La Crónica del Perú* a *El Señorío de los Incas*, která byla ihned rozebrána, a proto vyšla v následujících letech znovu, dokonce několikrát. Je to nejdůležitější kronika, která byla kdy o Peru napsaná. Autor totiž popisuje vše velice věrohodně a objektivně, nic nekrášlí, nic neidealizuje, ani se žádným způsobem nesnaží ospravedlnit zničení tak ohromné říše a zotročení jejího obyvatelstva. Stala se tak základním dílem pro poznání incké historie.

Dalším autorem je Juan de Betanzos. Jeho život byl úplně odlišný. V Cuzku se oženil s Angelinou, dcerou inky Huayna Capaka, dosáhl vysokého společenského postavení a naučil se mluvit kečujsky tak dobře, že místokrál Antonio de Mendoza ho požádal, aby mu sloužil jako tlumočník při vyjednávání s Inky z Vilcabamby. Na popud místokrále napsal v roce 1551 svou *Suma y narración de los incas*, kde zaznamenal vše, co se o říši Inků dověděl od své ženy a jejích příbuzných. Bohužel rukopis tohoto díla se záhy ztratil. Zachoval se jen opis některých jeho částí.

Dalšími důležitými kronikáři, jejichž jména budu často zmiňovat, jsou Pedro Sarmiento de Gamboa, Miguel Cabello de Balboa, Bernabé Cobo a José de Acosta. Všichni byli Španělé, kteří strávili v Peru mnoho let svého života a ve svých dílech nám zanechali důležité informace o starém zřízení, historii a zvycích.

Nesmíme ale zapomenout zmínit ještě dva významné Španěly, i když se nejedná o kronikáře. Prvním je biskup Domingo de Santo Tomás, který přijel do Peru v roce 1540 a ještě téhož roku založil město a klášter Yungay na úpatí hory Huascarán. Aby mohl lépe hlásat katolickou víru, naučil se kečujsky, a to variantu, kterou se mluvilo na pobřeží kolem Limy. Již v roce 1560 vydal ve Valladolidu první studii kečujské gramatiky *Grammatica o arte de la lengua general de los indios de los Reynos del Perú* a první kečujský slovník *Vocabulario de la Lengua General del Perú llamada quechua*.

Kečujština, jíž se mluvilo na pobřeží, byla dost odlišná od kečujštiny z Cuzka, kterou studoval druhý Španěl, jezuita Diego González Holguín. Přijel do Peru jako misionář v roce 1581 a dvacet pět let se věnoval studiu tohoto jazyka. V roce 1607 vyšla v Limě jeho *Gramática y arte de la lengua general del Perú* a o rok později *Vocabulario de la lengua general de todo el Peru*, první gramatika a slovník kečujštiny užívané v Cuzku.

Významní jsou také míšenci Garcilaso de la Vega a Blas Valera. Garcilaso se narodil v Cuzku v roce 1539 jako nemanželský syn Sebastiána Garcilasa de la Vega Vargase, španělského kapitána, jenž se po boku Pizarra zúčastnil dobývání říše Inků, a incké princezny Chimpu Ocllo, pokřtěné jménem Isabel Suárez. I chlapec dostal španělské jméno: Gómez Suárez de Figueroa. To si však ve zralém věku změnil na Inca Garcilaso de la Vega.

Jeho mateřským jazykem byla kečujština a v dětství, které prožíval v Cuzku, kde žil se svou matkou a vznešenými příbuznými ve velkém domě na náměstí Cusipata, se přátelil s indiány a mestickými dětmi (tedy dětmi Španělů a indiánek).

Jako dítě poslouchal vyprávění své matky a starých indiánských strýců a příbuzných o životě a slávě Inků. A nejen to. On sám byl svědkem dožívajících rituálů, obřadů a mnoha zvyků z minulých dob. Zažil pád a zánik jedné velké civilizace a zrození nové koloniální společnosti míšenců, což na něm zanechalo trvalý vliv.

V roce 1560, po smrti svého otce, odjel do Španělska, kde chtěl požádat krále o navrácení privilegií, jež by mu jako potomku jednoho z dobyvatelů a incké princezny měla náležet. Po několika letech marného snažení se rozhodl vrátit do Peru, ale ani to mu nebylo umožněno. Místokrál Francisco de Toledo totiž v roce 1570 vypověděl ze země všechny indiány a míšence, v jejichž žilách kolovala královská krev Inků.

Kolem roku 1590 začal psát své nejdůležitější dílo, kroniku *Comentarios reales de los Incas* (Pravdivé komentáře o Incích). Celé dílo se skládá ze dvou částí. První část popisuje historii a civilizaci Inků a druhá část dobytí říše Inků Španěly a válku, která se mezi dobyvateli rozpoutala. První část vyšla v Lisabonu již v roce 1609. Druhá část pod názvem *Historia general del Perú*

(Všeobecná historie Peru) vyšla v Córdobě teprve rok po autorově smrti, v roce 1617.

Garcilaso vypráví vše, co si zapamatoval z dětství a co mu napsali jeho příbuzní z Peru. A protože byl daleko od vlasti, kam měl zakázáno se vrátit a po které se mu stýskalo, mnohé prvky života incké společnosti si idealizoval; dnešní historici mu z tohoto důvodu příliš nevěří. Ale i přesto je jeho kronika jedním z nejdůležitějších pramenů, které nám umožňují podrobně poznat všechny aspekty života a organizace říše Inků.

Stejně jako Garcilaso byl Blas Valera synem španělského vojáka, který doprovázel Pizarra při jeho dobývání Incké říše, a vznešené dámy ze dvora inky Atahualpy. Narodil se ve městě Chachapoyas v roce 1540 a jeho prvním jazykem byla také kečujština. Brzy odešel do semináře a stal se jezuitským knězem. V roce 1571 byl poslán jako katecheta do Cuzka, kde zůstal přibližně deset let. Víme, že v roce 1594 odplul do Španělska, kde o tři roky později zemřel.

Velice ho upoutala historie Inků, a proto ji sepsal v díle *Historia Occidental* a *Vocabulario quechua* (Slovník kečujštiny), který byl jakýmsi encyklopedickým slovníkem historie Inků. V obou dílech se zabýval inckou civilizací a snažil se vysvětlit náboženství indiánů z křesťanského pohledu. Čerpal ze vzpomínek svého otce a jeho přátel, využíval znalosti vykladačů *quipu*, uzlových záznamů, i psaných textů a dokumentů tehdejší domorodé elity. Obě díla se bohužel ztratila, zachovaly se jenom části, které byly přeložené do španělštiny, zatímco celé dílo bylo psáno latinsky. A právě tyto části využilo několik kronikářů, mezi nimi i Garcilaso, ve svých vlastních dílech.

Mezi indiánskými kronikáři vynikají tři: Titu Cusi Yupanqui, Juan Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamaygua a Felipe Huamán (Guaman) Poma de Ayala. Všichni psali pro španělské čtenáře, to znamená ve španělštině, i když najdeme některé části textu v kečujštině. U všech lze zaznamenat silný vliv západního smýšlení o původních peruánských obyvatelích.

Nejdůležitější je pro nás Huamán Poma. Víme o něm jen málo. Narodil se pravděpodobně v době španělské konkvisty, to znamená kolem roku 1532 nebo 1533, v kraji Ayacucho. Někdy kolem roku 1600 sepsal dokument, který poslal španělskému králi Fili-

povi III. Žádal ho, aby reformoval koloniální vládu tak, aby ochránil domorodé obyvatelstvo před přílišným vykořisťováním, nemocemi a míšením ras. Popsal situaci obyvatelstva před příchodem Španělů, jejich historii a zvyky a text doplnil 398 obrázky, které tvoří nedílnou součást jeho kroniky *Nueva crónica y buen gobierno* (Nová kronika a dobrá vláda) o tisíci dvou stech stranách. Jedná se o jedinečný dokument nesmírné ceny, protože nám umožňuje poznat, jak člověk z And viděl sám sebe a jaký měl názor na svět, který ho obklopoval. Je však třeba dodat, že Huamán Poma byl již pod silným vlivem křesťanského náboženství, a to se odráží i na jeho vyprávění. Stačí, když se podíváme na některé jeho obrázky, například na kresbu biblického Adama, který drží v ruce peruánskou chaquitacllu, hůl na obracení půdy. Na jiném obrázku namaloval sám sebe v typickém evropském oblečení a klobouku, avšak obklopen indiány.

Ve svém díle podrobně vysvětluje základy ekonomické a společenské organizace civilizace v Andách, především reciprocitu a přerozdělování bohatství. Podrobně se věnuje i incké historii a dějinám před nástupem Inků. Ukazuje ale také strašnou situaci lidí po příchodu Španělů a deklamuje jejich právo na obnovu vlastní kultury. Navrhoval, aby se španělští přistěhovalci usadili ve městech, která založili, a původní obyvatelstvo aby zůstalo na venkově, kde by náčelníci měli pod svou kontrolou jak život poddaných, tak i zemědělskou produkci, díky čemuž by mohli platit daně španělskému králi.

Tento spis byl ale záhy ztracen a zapomenut až do prvních let 20. století, kdy byl objeven v Královské knihovně v Kodani. Od té doby tato kronika vyšla v několika vydáních a stala se předmětem mnoha odborných studií.

Za jakýsi zvláštní druh kronik bychom mohli považovat zápisy takzvaných vymítačů modlářství. Jejich posláním bylo vymýcení starého náboženství, rituálů a obřadů, pověr a zvyků, místo nichž měli lidé přijmout křesťanství. Aby mohli realizovat své poslání s úspěchem, museli se vyptávat na náboženské přesvědčení, rituály a obřady, které přežívaly v 16. a 17. století. Kněží, kteří nám zanechali nejdůležitější zápisy o těchto aspektech, byli Juan Polo de Ondegardo a Pablo José de Arriaga.

Komunikace mezi dobyvateli a podmaněným obyvatelstvem nebyla snadná. V prvních letech po dobytí je odděloval nejenom jazyk, ale především velké kulturní rozdíly, které způsobily ostrý střet dvou kultur, které mezi sebou předtím neměly žádný kontakt. Proto v těchto kronikách můžeme zaznamenat rozdílné způsoby vnímání a vidění světa, myšlení a jednání.

Velmi důležitý materiál nám také nabízí zápisy úředníků, které poslal kolem roku 1570 pátý španělský místokrál Francisco de Toledo do různých krajů za účelem získání informací, které by mohly usnadnit administrativu země. Navíc se zachovaly mnohé paměti, dopisy, závěti a zápisky všeho druhu, které obohatily a pomohly lépe poznat etnohistorii And.

Informace shromážděné španělskými autory zahrnovaly hlavně mytická vyprávění obsahující velké množství symbolů a alegorií, jejichž opravdovému významu mohl porozumět jenom původní obyvatel And. V těchto vyprávěních tito lidé vysvětlovali svůj původ, svou minulost i přítomnost. Kronikáři však použili své vlastní španělské a evropské tradice jako reference pro vše, co v Novém světě viděli a slyšeli. A tak obyvatelé Tahuantinsuyu byli považováni za Noemovy potomky a jejich bohové i historie byli ztotožňováni s jinými postavami a událostmi popsanými v Bibli nebo v evropském folklóru. Tato tendence vysvětlování andské reality se udržela až do druhé poloviny 19. století a zabránila tak v rozvíjení poznatků o incké kultuře.

Přesto je ale jasné, že všechny informace zapsané během prvních dvou století po pádu Incké říše, jsou důležitým a skutečně autentickým základem pro studium peruánských dějin v době Inků i před jejich nástupem. Někdy se nám sice zdají zmatené, pitoreskní nebo příliš fantastické, ale vědec si musí umět vybrat a naučit se číst mezi řádky, a tak stejně jako v jiných částech světa archeologové pomalu odkrývají a objasňují mýty a události popsané těmito kronikáři, nad nimiž jsme se dříve jen shovívavě usmívali.

Nejen to. Všechny tyto informace v kronikách a výsledky archeologických výzkumů přispívají k tomu, abychom pohlíželi na Peruánce 15. a 16. století jako na lidi z masa a kostí, s vlastními potřebami, náladami, schopnostmi a přednostmi, chybami a nedostatky;

jako na lidi, kteří byli stejní jako lidé v jiných částech světa, a ne jako na bytosti odlišné od obyvatel jiných kontinentů, jak se to snaží předstírat někteří spisovatelé. Všechny archeologické, etnografické, lingvistické a dokumentární důkazy nám ukazují, jak obyčejní muži a ženy pracovali na poli, jak zpívali a tančili, jak se zkrášlovali, jak si kluci hráli s míčem a malé holčičky s panenkami, ale i jak se připravovali do boje a jak umírali.

◆ ◆ ◆ Když si uvědomíme, že období vlastní Incké říše trvalo pouhých devadesát pět let, od roku 1438 do roku 1533, můžeme si spočítat, že jde o necelého půl procenta celé peruánské historie. Krátké období, ve kterém se spojují a kondenzují tisícileté vědecké, technologické, umělecké, politické, sociální a organizační zkušenosti stovek předchozích generací tak intenzívně a dokonale, že Inkové již nemuseli objevovat ani tvořit nic nového. Mnoho kulturních prvků, které byly dříve pokládány za typicky incké, existovalo tisíce let dříve, ale Inkové jim vtiskli svou vlastní charakteristiku, ráz a styl. Jako příklad můžeme uvést známé zemědělské terasy, zvané *andenes*. Vždy se uvádějí jako incký vynález, ale není tomu tak. Mnoho národů žijících v těžkých podmínkách And je stavělo dlouho před nástupem Inků do dějin. A mohli bychom zmínit mnoho dalších věcí, *quipu*, provázkové písmo, úžasné incké silnice či nádherné předměty ze zlata či stříbra. Není to předpojatost či zaujatost proti incké kultuře, jak někteří vědci namítají. Je však nutno říci, že lze pozorovat určitou stagnaci v technologickém rozvoji již od doby zániku kultury Tiahuanaco a říše Huari během Středního horizontu někdy kolem roku 900. Většina vědeckých, technických a uměleckých úspěchů, které i dnes vzbuzují tolik obdivu, skutečně patří do Středního horizontu (500–900), a dokonce i do předchozího Raného intermediálního období (200 př. n. l. až 500 n. l.). Během posledního období peruánské prehistorie se všechno jen znovu opakuje, zdokonaluje, přizpůsobuje jiným podmínkám či mění tvar nebo styl. Dochází k jakémusi utlumení všech činností, které by měly přinést rozvoj, protože hlavním cílem Inků bylo rozšířit říši připojením dalších etnik a národů a upevnit nad nimi svou moc.

Můžeme říci, že největší přínos Inků spočíval v sociální, politické, ekonomické a náboženské organizaci. Neexistovala peněžní měna a tržní systém byl nedostatečný; proto byl kladen značný důraz na reciprocitu a redistribuci. Inkové byli schopní organizátoři, kteří vytvořili mocný stát, spočívající na funkcionářích různé úrovně, přičemž na jeho vrcholku stál samotný inka. Komplexní povaha náboženství a jeho propojení s politickou organizací státu je vlastní společnostem, kde jsou vládci považováni za božské bytosti.

TRAVAXO
ZARAPVCOI ZVVAMÃTA

CIVILIZACE A ZEMĚPISNÉ PROSTŘEDÍ V ANDÁCH

Incká říše čili Tahuantinsuyu zabírala skoro dva miliony čtverečních kilometrů. Rozkládala se na území sahajícím od jihu Kolumbie přes celý Ekvádor a dnešní Peru, Bolívii a severozápadní část Argentiny až do středního Chile. Je jasné, že zeměpisné podmínky na této ohromné rozloze nebyly jednotné. Právě naopak. Jak jsme již řekli, říše zahrnovala poušť na pobřeží Tichého oceánu, skoro celé pohoří And i s vysokými náhorními plošinami a vysoký prales, to znamená východní svahy And, kde díky příznivým klimatickým podmínkám roste pralesní vegetace až do výšky 2800 metrů.

Staří Peruánci se už tisíce let před Inky těmto tak různorodým podmínkám nejen výborně přizpůsobili, ale také je dokonale ovládli. Už od pradávna měli dobré znalosti místních geografických odlišností a věděli, že jejich racionální využití jim umožní pěstovat nejrůznější plodiny. Přírodní rozmanitost zde má významnou roli a závisí na nadmořské výšce a vzdálenosti od rovníku. Ve výšce přes 2000 metrů se každých dvě stě metrů mění ekologické podmínky a s nimi samozřejmě i plodiny, které lze pěstovat, a stejně tak se mění i podmínky pro chov dobytka. Nejinak je tomu se zeměpisnou šířkou. S každým stupněm, o který se vzdalujeme od rovníku, se situace mění.

◆ ◆ ◆ Na velké části pobřeží dnešního Peru a Chile se rozkládá jedna z nejsušších pouští světa. Existují zde místa, kde nespadla

jediná kapka vody po několik desítek let. Řeky stékající po západních svazích And jsou velmi malé a většina z nich má vodu jen po několik měsíců v roce, od prosince do března či dubna, kdy v horách probíhá období dešťů. Proto prvotní zemědělství bylo možné jen v úzkém pruhu podél těchto řek. Teprve v pozdějších dobách se rozloha obdělávané půdy začala rozšiřovat díky intenzivnímu zavlažování vodou, přiváděnou kanály z hor, z horních toků řek a jezer.

Na východ od pobřežní pouště se vypínají Andy. Když se na ně člověk dívá z pouště, vidí jen suché, vyprahlé kopce bez vegetace, které mnoho cestovatelů srovnávalo s kostmi vysušenými na slunci. Italský vědec Antonio Raimondi, jenž v 19. století studoval přírodní podmínky této země, napsal, že při pohledu z výšky tyto hory vypadají jako pomačkaný papír. A měl pravdu. Je to holá, bezútěšná krajina, ale stále tajemná a budící respekt svou mohutností a majestátností. V každém údolí teče řeka a kolem roste hojná vegetace a nacházejí se obdělávaná pole. Teprve s výškou rostlinstva ubývá a nad třemi tisíci pěti sty metry skoro úplně mizí.

Andské pohoří táhnoucí se po celé délce Jižní Ameriky se rozděluje na Severní, Centrální a Jižní Andy. Pod pojmem Centrální Andy se rozumí střední část pohoří mezi 5. a 17. stupněm jižní šířky, což je část, která se rozkládá na území Peru. Ta se dělí na Západní, Střední a Východní Kordillery. Západní Kordillery se v severní části Peru dělí na dva hřebeny: západní Černé a východní Bílé Kordillery. Černé Kordillery nikdy nepokrývá sníh, na rozdíl od Bílých, pokrytých věčným sněhem a ledem. Více než třicet štítů zde přesahuje výšku šest tisíc metrů; nejvyšší z nich je legendami opředený Huascarán se 6768 metry. Místní lidé v něm vidí sídlo ducha inky Huáscara, jiní ho považují za *huamani*, místo, kde sídlí bohové.

Východní Kordillery tvoří přerušovaný hřeben, který nedosahuje velké výšky a jeho hlavním znakem jsou svahy pokryté bujnou vegetací, svažující se do amazonské pánve.

Všechna tato horská pásma se spojují ve středním Peru v oblasti města Pasca. Dále na jih se pohoří znovu rozdvojuje a vytváří opět Západní a Východní Kordillery. Západní pokračují do Chile a jejich různé části dostávají různá jména.

Na jihu země se mezi těmito dvěma hřebeny rozkládá náhorní plošina Collaa, zvaná Altipláno, ve výšce přesahující 3500 metrů. Zde leží jezero Titicaca, jež poskytuje podmínky pro život lidí v okolních krajích.

Pohoří And bylo pro první Evropany velkým problémem. Museli se totiž naučit řešit všechny potíže a problémy spojené s aklimatizací a adaptací na zdejší podmínky. První zprávy španělských kronikářů popisují nesnáze, které zažívali při pohybu v Andách, když cestovali po inckých cestách, které vedly vysokými kraji.

Velká výška totiž způsobuje v lidském organismu řadu poruch. Nejznámější a nejčastější je *soroche*, akutní horská nemoc. Je způsobena rychlým přechodem z nižších do vysokých poloh a projevuje se bolestí hlavy, zvracením, závratěmi a zvláštním pocitem vnitřního chladu, který nezmizí ani na slunci, ani v teple. Také značně snižuje fyzickou a intelektuální výkonnost člověka. I přesto zde většina lidí vypadá zdravě a nezdá se, že by něčím trpěli.

V pěti tisících metrech se hodnota tlaku vzduchu snižuje na polovinu hodnoty na úrovni moře. Vzduch, který dýcháme, obsahuje méně kyslíku, což má velký vliv na organismus.

Dalším důležitým faktorem jsou velké teplotní rozdíly na velmi krátkých vzdálenostech, mezi místy ve stínu a na slunci a mezi dnem a nocí. Všechny tyto náhlé změny mají na člověka také velký vliv.

Lidé žijící v horách jsou od lidí z pobřeží odlišní nejen fyzicky, ale i fyziologicky. Je to důsledek života, který vedou po tisíce let ve velkých výškách, kde musí snášet drsné podnebí a důsledky nízkého atmosférického tlaku. Musí vykonávat těžké práce v prostředí, kde se kyslík stává vzácným. Lidé z And jsou dětmi svého zeměpisného prostředí. Jsou poměrně malé, ale atletické postavy. Muži dosahují v průměru sto šedesáti centimetrů, ženy o deset centimetrů méně. Jejich hrudní koš je mohutný, plíce jsou rozvinuté a srdce je větší než normálně, v důsledku nižšího tlaku a řídkého vzduchu. Mají větší množství krve a také více červených krvinek. Jejich srdce tluče rychleji než srdce lidí žijících v nízkých oblastech. Mohou se pohybovat bez problémů a vykonávat těžkou práci ve výškách, kde lidé z pobřeží nebo pralesa udělají sotva pár kroků a musí si odpočinout.

Soroche může mít za následek i sterilitu mužů a samců u zvířat. Když se Španělé na počátku 16. století usadili ve vysoko položených městech, mnoho z nich se stalo neplodnými. Ženy nemohly dovést těhotenství až do konce a potratily. Většina dětí bělochů umírala hned po narození nebo jen o několik málo dní později. Například v Potosí se teprve padesát tři let po jeho založení Španěly narodilo a normálně žilo první bílé dítě. To se považovalo za zázrak svatého Nikolase z Tolentina, a proto tento chlapec dostal jméno po světci, Nikolas. Jeho rodiče již před tím ztratili v těchto klimatických podmínkách šest dětí (A. de Calancha 1638). Stejně tak tomu bylo i v Cuzku, hlavním městě Inků. Španělé, kteří zde žili, dlouho nemohli mít děti, ale pak zjistili, že když odjedou do Posvátného údolí Inků, do městečka Yucay, všechny problémy za krátkou dobu zmizí. Toto městečko totiž leží o víc než tisíc metrů níže než Cuzco, je chráněné horami, a proto má velmi příjemné mírné podnebí.

Dodnes mají indiáni v Andách velkou úctu k vysokým vrcholkům. Věří, že každá hora je sídlem jednoho boha a čím je hora vyšší, tím je bůh mocnější. Jejich uctívání bylo důležitou částí předkřesťanského náboženství a mytologie. I dnes každé indiánské dítě ví, že když překročí jistou výškovou hranici, dostává se do přímého styku s bohem, a to se projevuje právě fyzickou nevolností. Bylo by zajímavé se zamyslet, zda tato víra a uctívání hor nemá své kořeny v době před tisíci lety, kdy se zde usadili první obyvatelé.

◆ ◆ ◆ Od 16. století lidé v Peru obecně mluví o třech zeměpisných zónách: pobřeží, hory a prales. Je to to nejjednodušší rozdělení, ale užívá se teprve od roku 1553, kdy Pedro Cieza de León takto zemi popsal. Není to ovšem tak jednoduché. Staré národy rozlišovaly jenom v horách mnoho rozličných pásem nejenom podle jejich nadmořské výšky, ale i podle doby, kdy jsou různá místa ve stínu, druhu půdy a specifické flory a fauny, která se na nich nacházela, a dokonce i podle toho, jestli byla místa příhodná pro skladování zemědělských plodin po několik měsíců či roků.

Známý peruánský vědec Javier Pulgar Vidal na základě svých výzkumů navrhl osm ekologických pater. Jejich jména jsou kečuj-

ská, což znamená, že byla známá a užívaná již před staletími. Tyto oblasti jsou, od západu k východu, následující:

Chala, pobřeží. Zóna rozkládající se od mořského břehu až do výšky 500 m n. m.
Yunga. Zóna mezi 500 a 2300 m n. m.
Quechua. Oblast rozkládající se mezi 2300 a 3500 m n. m.
Suni. Pásmo mezi 3500 a 4000 m n. m.
Puna. Kraj mezi 4000 a 4800 m n. m.
Janca. Oblast nad 4800 m n. m.
Rupa-rupa, „horký kraj". Dnešní Peruánci tomuto kraji říkají „vysoký prales". Rozkládá se na východních svazích And mezi 400 a téměř 3000 m n. m. Výška, kam až zasahuje tento prales, závisí na mnoha různých klimatických podmínkách.
Omagua, „kraj sladkovodních ryb". Je to amazonský deštný prales, který sahá do výšky 400 m n. m.

Každá přírodní oblast má své vlastní charakteristiky, které se neopakují v žádné jiné. V každé z nich se pěstují plodiny nebo chovají zvířata, jež je možné směnit za jiná, která se v dané oblasti nevyskytují.

Chala je pobřežní poušť široká mezi třemi až sto sedmdesáti kilometry v místě zvaném Sechurská poušť na severu v kraji Piury. Je to většinou rovinatá, jen mírně zvlněná krajina pokrytá pískem nebo malými kameny. V létě, od prosince do března, se teploty pohybují kolem dvaceti pěti stupňů Celsia. Výjimkou je právě jen Sechurská poušť, kde teploty dosahují až čtyřiceti stupňů. V zimě teploty klesají až na třináct stupňů. K těmto teplotám, které se nám Středoevropanům zdají velmi příjemné, musíme ale přidat husté zimní mlhy a velmi vysokou vlhkost, která v zimě dosahuje až devadesáti devíti procent. Přesto však nikdy nezaprší. Je to jedna z nejsušších pouští na světě, kde na některých místech po více než sto let nespadla ani kapka vody.

Celé pobřeží je od severu k jihu, to znamená v délce více než tří tisíc kilometrů, rozbrázděno padesáti dvěma řekami, z nichž jenom

deset má vodu po celý rok; ostatní jen v období, kdy v horách prší, to znamená od poloviny listopadu do března.

Jeden ze španělských dobyvatelů, který tuto zemi navštívil mezi prvními, poznamenal, že je to země, kde není žádná voda, žádný strom, žádný živý tvor, jen ptáci, kteří mají křídla a mohou odletět, kam se jim zachce. I Bartolomé Ruiz (1528) na otázku, jak pozná, že už připlul do Peru, země zlata, odpověděl: „Když už nevidíte žádné stromy, jste v Peru."

Přesto se i v této poušti najdou stromy. Tam, kde se vyskytuje podzemní voda, roste takzvaný zázrak peruánské pouště, nízký a větrem pokroucený strom, česky zvaný rohovník (*Prosopis juliflora*). Jeho kmen a větve rostou velmi pomalu, rozvíjí se hlavně kořen, který hledá podzemní vodu. Teprve když narazí na vlhkost, začne se rozvíjet celý strom, v opačném případě zajde. Jeho plodem je dlouhý lusk, ze kterého se vaří sladký sirup, který se dříve používal ke slazení a dosud slouží k přípravě různých nápojů a koktejlů nebo do pečiva. V minulosti existovaly na pobřeží celé lesy rohovníků, ale když přišli Španělé, pálili z nich dřevěné uhlí, které se používalo v Limě a mnoha dalších městech na vaření. To bohužel mělo za následek úplné vymizení tohoto stromu v některých krajích.

I přes tyto obtížné podmínky jde o oblast, která až do dneška bohatě zásobuje obyvatelstvo živočišnými proteiny. Zdejší studené moře je totiž velmi bohaté na plankton, který přitahuje milionová hejna ančoviček a sardinek. Ty slouží za potravu jiným rybám a mořským tvorům stejně jako nesmírným hejnům ptáků. Zdejší obyvatelé navíc sbírali různé druhy korýšů a měkkýšů. Přebytek ryb, který nebyl zkonzumován, byl usušen. Tato technologie zajišťovala jejich dlouhou konzervaci, a proto byly předmětem výměny za produkty potřebné k výživě nejenom v tomto kraji, ale byly směňovány i za produkty pocházející z hor.

V říčních údolích lidé od nepaměti pěstovali sladké brambory (*Ipomoea batatas*), několik druhů fazolí (*Phaseolus lunatus*, *P. vulgaris*, *Canavalia sp.*) a dýní (*Cucurbita moschata*, *C. ficifolia*, *C. pepo*, *Lagenaria Siceraria*), kukuřici, pálivé papričky zvané ají (*Capsicum Sp.*) a mnoho druhů ovoce. U svých domů lidé chovali koroptve. Dobyvatel Miguel de Estete je poprvé spatřil ve vesnici